

Turistmarkedet

Allerede på flyplassen og i alle butikker, uansett om vi snakker om turistbutikker, designbutikker, klesbutikker; ser vi islandsstrikk og garn. Dette gjelder både ferdige varer og råvarer til egenproduksjon. Strikkingen er sånn sett tilstede over alt. Men produktene er ganske like og det står litt stille i forhold til designutvikling; selv om vi så noe nytt/ nyutviklet innimellom. Alle produkter, uansett om vi snakker garn eller ferdigvarer og om det er laget av islandsk ull eller på Island, er tydelig merket med informasjon om dette. Vi fikk høre at det foregikk noe juksing med merkingen av «islandsk ull». Merket som Istex har, er designmessig veldig tiltalende. Over nyttår skal det komme en ny lov på Island om opprinnelsesmerking som også skal omfatte ull; ved siden av mat. Flere steder ble fremholdt at de var alene om denne rasen og at den skilte seg ut fra alle andre sauer. Det finnes kommersiell av ferdige pakketurer for strikkere med bedriftsbesøk og forelesninger, ca 14 personer pr tur og god etterspørsel. Det finnes også bøker om islandske strikkes tradisjoner på flere språk, både i butikker og på flyplassen. Vi så ingen ullprodukter med tydelig referanser til vikingtradisjonen, utenom noen hetteplagg.

Lopapeysa

Den «islandske» nasjonalgenseren er selvsagt overalt; men ikke så mye på islendinger – i bruk var det mest turister som brukte den. På landet, og særlig i sammenheng med hesteoppdrett, brukes den mer. Når vi snakker med folk har de en stolthet og en bevissthet om dette som en viktig og islandsk genser – selv om de legger til at den sikkert egentlig er norsk med røtter tilbake til slutten av 50-tallet. Ingen vi snakket med hadde noen kunnskap om mønstre utenom det; og de visste heller ikke hva som ble strikket før 50-tallet. Dette spurte vi ca 15 mennesker om, også de innenfor bransjen.

Det samme gjelder bøker skrevet om strikking, som f eks Icelandic Handknits av Hèlène Magnusson. En eldre strikketradisjon fantes er tydelig ut i fra det vi så på Nasjonalmuseet og også utifra den nevnte boken, men det er ikke noe som er kjent blant noen av de vi har møtt. (Se vottene under.) Illustrativt er en samtale med en designer som da vi fortalte om den genseren vi i Norge kaller «islender» og viste bilde av den, kom på at hennes mor frem til hun var åtte år, hadde strikket på en enkel strikkemaskin i hvitt og blått en tilsvarende genser for salg. Og først da hun så bildet, kom hun på dette.

Designerne

Vi møtte svært mange designere, fra de største designmerkene slik som 66 grader nord, til unge og små aktører. De var kledd i bomull og syntetiske materialer (i sort), oftest varianter av store og lange kapper – med noen svært få unntak. Det vi kanskje ville definere som et «goth light» uttrykk. På en annen side var de opptatt av ull når vi spurte. Overraskende hadde faktisk flere hørt om VikingGull. Men kunnskapen om egne tekstiltradisjoner fra vikingtiden og fremover, var svært små. De klaget på manglende produksjonsfasiliteter, at det ikke fantes noe veveri, eller produktutvikling innen maskinstrikkegarn – uten noe nærmere spesifisering av hva de ville ha. Flere ønsket seg en mini-mill for eksperimentering og utvikling.

Produksjon

Vi besøkte to produksjonsbedrifter; et spinneri (Islands eneste www.istex.is) og en industristrikkbedrift som både produserer egen merkevare og for andre (flatstrikk). Opplysningene i det følgende kommer fra samtaler med bedriftene og samtaler med andre folk i bransjen.

På Island har de en sauerase, og strenge regler for import av dyr/semin. Denne rasen har mye til felles med gammelnorsk spæl, de skiller mellom sauer med ulike fargekombinasjoner og de har 450.000 sauer, så det er mer sauer enn mennesker på Island og i overkant av 1 million kilo råull. De mente at deres spælsauer hadde grovere dekkhår enn den norske.

Det er 8 klasser, den hvite lammeullen er den som gir høyest pris, farget ull gir lavere pris.

H Lamb 997 islandske kroner/50 norske kroner pr kilo

H2 Lamb 940/47 NOK

H1 flokkur 940/32 NOK

M Svart 760/38 NOK

M gråt 760/38 NOK

M m mòrault 760/38 NOK

M2 flokkur 224/11 NOK

Ullen klippes to ganger i året, høst og vår (høstklippingen foregår til ut i november). Istex henter ullen på gårdene med lastebiler og har et klassifiserings og prissystem som differensierer etter kvalitet og farge med ca halv pris for farget ull, sammenliknet med hvit. De hadde endret prissystemet for å få bedre differensiering og dermed forhåpentligvis bedre ull. Men i og med at kjøtt er det dominerende produktet, er ull behandlingen av varierende kvalitet. Vi fikk vite av andre at en god del ull ikke ble levert, fordi prisene var for lave og ordentlig klipping ikke ble gjennomført.

Istex har eget vaskeri som ligger på nordsiden av øya, i Blönduós. Derfra blir det fraktet i pressede baller til spinneriet. Lanolinen blir vasket ut og kastet på sjøen. De var veldig overrasket over at Norge ikke har et ullvaskeri. Fra vaskeriet eksporteres ca halvparten direkte til spinnerier i Europa av de dårligste kvalitetene, mens de beste kvalitetene går til spinneriet utenfor Reykjavik. De senere årenes økning av etterspørsel etter ullgarn, har blitt møtt ved at mindre av den bedre kvaliteten går til eksport. Videre økning i etterspørsel kan møtes gjennom at enda mindre eksporteres, også av litt dårligere klasser.

Det har foregått ullproduksjon ved Àlafoss i Mosfellsbær siden siden 1896, og da fabrikken gikk konkurs rundt 1990, men fire ansatte og en form for bondesamvirke med 1800 bønder startet opp igjen som et privat aksjeselskap i år 1991. Island har billig strikkegarn og vi møtte ingen vilje til å endre dette, og begrunnelsen var at lave priser ville opprettholde en interesse for strikking. Vi syntes dette var pussig, siden turistmarkedet var vel så viktig – når man sammenlikner med Norge hvor prisene er høyere og spinneriene likevel selger godt.

Selve fabrikken var stor, luftig og tiltalende. Det var rent og veldig ryddig. Vi ble vist rundt og gikk gjennom gangen i produksjon; hvor vi startet med ullballene som blant annet besto av ulike klasser og blandinger, der pigmentert ull var blandet. De over-farger denne ullen og har gjort dette i mange år. Svært mye av ullen ble farget før karding; men noe også på spoler eller hesper. Innfargingene ble omtalt som «vår palett» og de forskjellige fargene på fargekartet ble laget ved å blande ulike farger før karding. Noen garnsorter besto helt eller delvis av ufarget ull, dette gjaldt hvit og noen av de beige/brun/mørke fargene. Men det fantes ingen merking av hvorvidt fargen var naturlig eller ikke. Det ble også nevnt at de brune sjatteringen bleknet, og at det var vanskelig å holde jevn farge med ren pigmentert ull. Dessuten var det for lite av den aller mørkeste. Det var interessant å se den ufargede «svarte» ved siden av farget, hvor gløden og mykheten i den ufargede kom tydelig frem og.

Noe av den samme glansen kommer også fram i de melerte produktene, som de mente ga en mykere følelse.

Produktsortimentet besto av Àlafosslopi (det nest tykkeste, lammeull) oppkalt etter fossen hvor den gamle fabrikken hentet energi fra; og hvor det tidligere var fabrikkutsalg og nå selvstendig garnbutikk, Bulkylopi er det tykkeste, **Lettlopi** – en tynnere variant. Det tynneste var Einband (entrådet som for å få det tynt nok, blandet de inn en viss prosent sjeviot ull, for å få til en fiber mellom lengste og korteste fibre, en slags binding). Dette var ikke nødvendig for de andre garnsortene. Et viktig produkt var også uspunnet forgarn (Plötulopi). De fire produktene hadde hvert sitt fargekart, som besto av både ensfargede og melerte farger. I tillegg ble det også produsert maskinstrykkergarn, men dette så vi ikke – og fra noen designere hørte vi at det ble lagt lite vekt på utvikling av denne typen. Et tema som kom igjen på begge bedriften, var tematikken rundt kløe, og at de forsøkte å få produktene så myke som mulig.

Kardeverket var tilpasset spælsauullen, ved at avstanden mellom de små valsene var gjort lenger – slik at de lengste fibre ikke festet seg i hver sin ende/kardeverk. Så med unntak av Einband, mente de at det ikke spesielt vanskelig å spinne spæl.

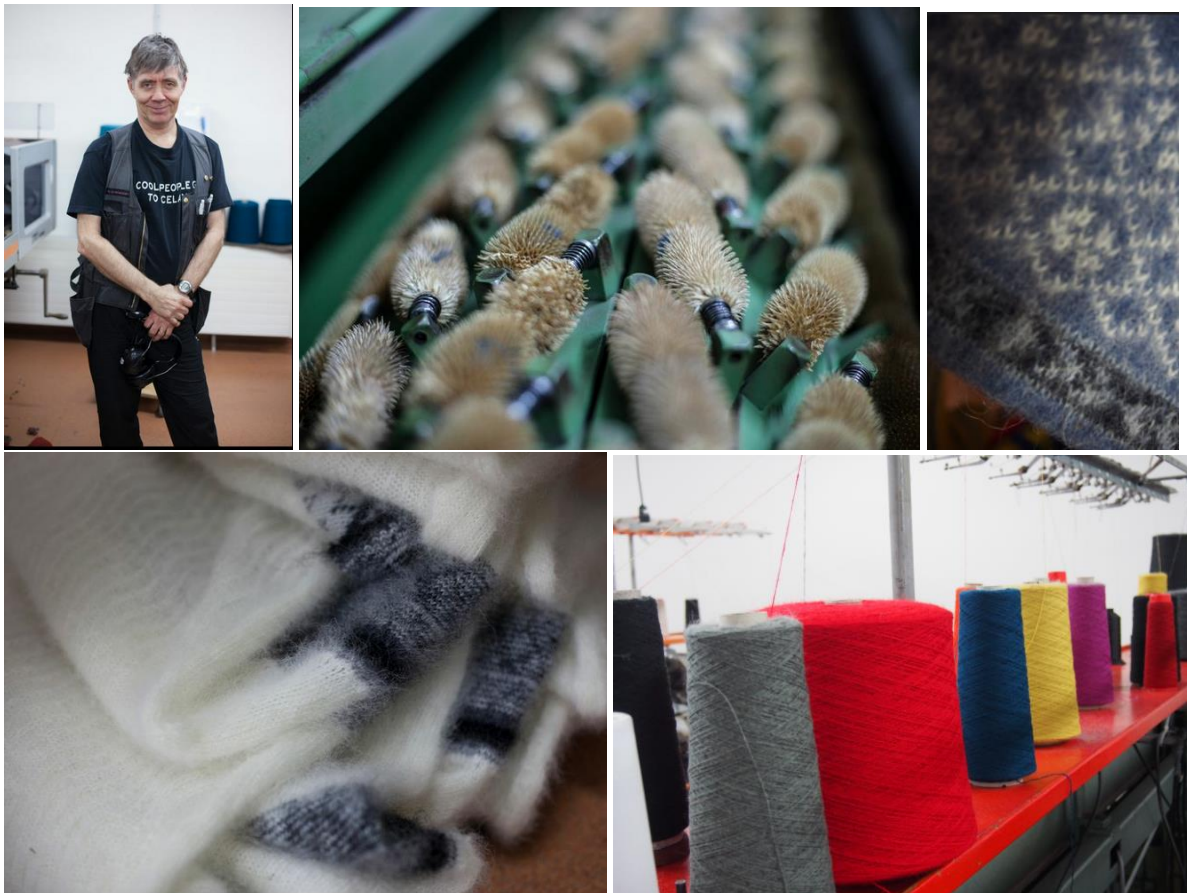
De får stadig henvendelser med ønsker om mykere garn, men har ikke kapasitet til å følge opp dette. De tar ansvaret av å spinne den islandske ullen som et slags nasjonal ansvar, men myndighetene har ingen spesiell rolle i dette. Vi synes at å pålegge hele ansvaret for utviklingen av islandsk ull på en privat bedrift, er problematisk og sårbart.

Istex produserer også et pledd for salg i naturfarger, og i et tradisjonelt mønster – men dette veves i dag i Litauen, da det ikke finnes noen vevmaskiner på Island. Og vi hørte fra designere at pleddet ikke var «helt som før».

Garnbutikken i den gamle fabrikken lå like i nærheten, og hadde hele sortimentet og en del design- og ferdigvarer. Prisene var etter norske forhold lave.

Vi besøkte også Glofi/Varma, et av de eldste ullvarefirmaene på Island, og for seks, syv år siden kjøpte de nåværende eierne den enheten (Varma) som vi besøkte, pluss to andre. Dette firmaet er det eneste som har strikkeproduksjon både for eget merkevare (Varma) og produserer for andre – både metervare og ferdig sydde plagg. I tillegg har de design i importerte materialer. De har egen systue og 50 ansatte alt i alt med alle de tre produksjonsenhetene. Det er en sårbart kunnskapssituasjon med kun en som behersker strikkemaskinene og programmeringen.

Her så vi en «borremaskin» som ved hjelp av naturlige borrar børster opp ullen for å få en mykere og børstet overflate – metervaren kan gå gjennom denne prosessen opptil flere ganger.

Bedriften var i utgangspunktet rettet inn mot turistmarkedet, men prøver nå å bevege seg inn mot mote; men hovedsakelig var inntektene fra de tradisjonelle produktene. De selger utrolig mye sokker. En linje med mykere (i merino) enklere votter, luer, skjerf, hansker, De hadde lopapeysa, så hadde de snøkrystall (variasjon over åttebladsrosen) på gensere, luer, vanter, osv i islandsk ull, og et mønster de kalte norsk (som ikke var spesielt norsk i våre øyne, se lyseblå mønster over) og tynne mønsterstrikkede sjal som liknet på noen eldre vi så på museet og slik de strikkes på Shetland. I tillegg hadde de både metervare og skjerf i en tofarget variant med smale striper som vi så i alle butikkene. Og stoffet vi kjente igjen fra Farmer's Market. De hadde stor pågang fra designere som ønsket sine design i små kvantum, og de hadde satt en grense på antall pieces for å igangsette produksjon. Vi så også metervarene som var bestilt av designerne som var klar til henting. De hadde ikke mulighet til annet enn flatstrikk/cut and sew. Vi fikk også vite at det finnes ingen whole garment/fully fashioned maskin noe på Island. Bedriften hadde god plass og god stemning; og hadde nylig feiret 150 års jubileum med et sjal med metalltråd strikket inn i tradisjonssjalet. Heller ikke på denne fabrikken visste de noe om hva som ble strikket på Island før 1950-tallet.

Bruk og forståelse

Vi så lite islandske strikkeklær på islendingene (men dette er tydeligvis annerledes utenfor hovedstaden). Og vi så ingen strikke. Da vi spurte om dette, fikk vi begrunnelsen at det var for varmt. Det er ingen klar sammenheng mellom strikking og vintersport, slik vi kjenner fra Norge – og heller ikke noe stor vekt på friluftsliv eller vintersport i det hele tatt. Det største tekstilfirmaet på Island, 66 grader nord, har noe ullundertøy for barn og voksne, og strikker tradisjonsgenserne under et annet merkevare; men de selger mye boblejakker og fleece. Janus hadde egen butikk i hovedgaten, og her var ullundertøyet rimeligere i pris enn 66 grader nord sitt; men ellers så vi ikke spesielt mye ullundertøy. Det mest vanlige er at kvinner strikker hjemme om vinteren og selger direkte til venner eller turister gjennom hotellene på landet. På små hoteller er det vanlig å få kjøpt strikkevarer.

Blokking av plagg, hadde de masse kunnskap om.

Folkedrakten var ikke særlig utbredt i bruk i dag. Men den hadde vært i daglig tradisjonell bruk til innpå 1960-tallet og dermed fått med seg en overgang til syntetiske materialer. I dag var både ull og syntetiske materialer derfor «tillatt».

Vi spurte flere om hva slags vaskemidler for ull fantes på Island, og til tross for at dette var folk i ullbransjen, var svarene svært svevende. Alt fra at man ikke behøvde å vaske genserne («de kan jo bare luftes») til at de brukte vanlig grønnsåpe eller kjøpte Woolite i utlandet. Eller det mest klassiske: Det er det mamma som gjør (fra en voksen kvinne).

Vi antar dermed at daglig bruk av ullundertøy og barnetøy ikke er vanlig. Flere nevnte at på 1990-tallet ødela fleece for ullen. Vårt inntrykk var at forholdet til tradisjoner og «gamle dager» at det var fattig og mørkt og lenge siden, og at alle var glade for at Island var et moderne samfunn – og at denne negative forståelsen av historien også gjaldt bruken av ull. Dette står i en interessant kontrast i stoltheten av garnet og lopapeysa.

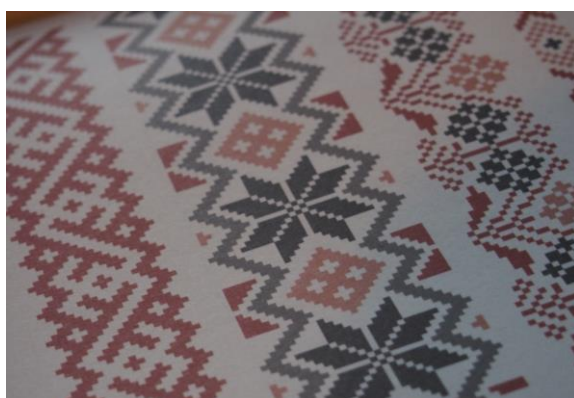
Tanker om muligheter/lokale nisjeprodukter

I turist og designbutikkene så vi pent pakket plante farget garn som var det eneste utviklingen i forhold til Istex' sortiment. Samtidig hørte vi at flere var interessert i utvikling av nisjeprodukter, En mann ved navn Kristiann som holdt til å nærheten av vaskeriet, ønsket å starte en mini-mill, et annet eksempel var en dame, Jóhanna Þorvaldsdóttir Háafelli Hvítársíðu, som interesserte seg for en eldre geiterase på Island som har kasjmirull. Hun sendte til Telespinn for spinning, men ønsket et arbeid

med bevaring av geitene på Island og også mulighet for produksjon. Sist men ikke minst, møtte vi en sauebonde, som fortalte at hennes gård ønsket å satse på gårdsprodukter av ull og vurderte muligheten for innkjøp av mini-mill er liknende. En av designerne fortalte også at det fellesskapet hun hadde atelier i, var blitt kontaktet av en mann som skulle skille dekkhår og bunnull til garnproduksjon; men dette må vi undersøke nærmere. Innenfor mat, og spesielt øl, har utviklingen av lokale spesialiteter vært svært stor.

Vikinger og varafellen

Bildet av vikingene som tegnes i hovedgaten er like hårete og gresselig som i Oslo, og i tillegg finnes en egen «vikingby» for turister. Vi besøkte også Nasjonalmuseet og fant de tekstilfunnene de viser fra vikingtiden, som de kaller «settlers» ikke vikinger. Her lå det blant annet en bit av en varafell. Da vi etterpå møtte Ásthildur Magnúsdóttir, som interesserte seg spesielt for dette plagget/teppet og var overrasket over at vi visste om dette. Hun var også opptatt av vottedesign, og sendte oss et bilde av det som kanskje kunne representere «før-Unn Sjøiland Dale» inspirasjon til lokale mønstre (se lenger opp). Museet la liten vekt på vikinger som sådan, men fortalte mer historien om bosetningen av Island og utviklingen av staten Island fra de første «settlerne». Her var en sokk og en vott uten mønster, og vi fikk historien om hvordan Island for det meste produserte strikk etter hvert (de begynte å strikke tidlig) for fattige og tekstiler for militæret – derav også en mangel på mønster eller dekor. Hovedinntrykket blir derfor at «de satt i mørket og strikket ensfarget».

Det finnes også et «re-enactment» miljø her, noe som har fått vind i seilene pga innspillingene av *Game of Thrones* med egen turisme rundt dette. De designerne vi snakket med hadde liten idé om vikingenes tekstiler, annet enn som noe grovt og enkelt. Når temaet ble bragt opp kom det raskt fram at de opprinnelige «settlerne» var kriminelle og «outcasts» fra Norden. Dette kan jo også forklare et litt anstrengt, eller sammensatt forhold til fortiden. Selve ideen om at vikingene var svært opptatt av pynt, hadde de svært lite forhold til. Vi opplevde stor interesse for det vi kunne fortelle

om fra Norge og VikingGull prosjektet. På sikt er dette noe å bygge videre på. Av de nordiske landene føler vi at vi har veldig mye til felles med Island, men da slik at det vi får til i Norge gjør de ikke på Island, og omvendt. Derfor bør det følges opp med et seminar med utveksling og opplæring.